

Szpilczyński, Stanisław

"K počátkům vědecké dráhy J. E. Purkyně", Vladislav Kruta, Brno 1964 :
[recenzja]

Kwartalnik Historii Nauki i Techniki 13/2, 451-452

1968

Artykuł umieszczony jest w kolekcji cyfrowej Bazhum, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych tworzonej przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego.

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie ze środków specjalnych MNiSW dzięki Wydziałowi Historycznemu Uniwersytetu Warszawskiego.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Ostatnia, piętnasta rozprawa, póra prof. H. Fischgolda (Paryż), dotyczy *Źródeł elektroencefalografii*. Za jej twórcę uważa autor Hansa Bergera, który sprecyzował definitywnie podstawy tej metody w 1924 r. Odkrycia jego opierały się na technicznych osiągnięciach galwanometrii oraz postępkach, jakie poczyniły w swych teoretycznych podstawach takie dyscypliny, jak: psychologia matematyczna, psychologia fizjologiczna, psychofizjologia oraz zagadnienia paralelizmu psychofizycznego. Istotną rolę odegrało tu również odkrycie przez Lehmana wymienności energii psychicznej oraz energii fizycznej lub chemicznej, które mogą przechodzić jedna w drugą. Badania elektroencefalograficzne zrewolucjonizowały, rzecz można, współczesną psychologię i neurofizjologię.

Jak widać z pobieżnego przeglądu treści zawartych w książce rozpraw, zakres omawianej na sympozjum neurofizjologicznej problematyki badawczej w jej rozwoju historycznym, jak i dobór sylwetek badaczy, mieszczą się w pojęciu tzw. niemieckiego obszaru językowego (*deutsches Sprachgebiet*). Uwzględniono tylko niewielu badaczy nie będących Niemcami, którzy jednakże studiowali albo pracowali w Niemczech, lub też znajdowali się pod wpływem niemieckich szkół naukowych.

Z nazwisk badaczy polskich wspomniane jest jedynie, i to marginesowo (przez prof. Fischgolda), nazwisko Napoleona Cybulskiego, znanego fizjologa, w związku z jego pracami nad elektrofizjologią mózgu zwierzęcego.

W obrębie zakreślonej tematyki opracowanie *Von Boerhaave bis Berger* stanowi cenny przyczynek do poznania ważnego odcinka historii fizjologii i może zainteresować nie tylko historyka nauki, lecz także lekarza, przyrodnika, hodowcę zwierząt.

Andrzej Laszczka

Vladislav Kruta, *K počátkům vědecké dráhy J. E. Purkyně*. Lékařská Fakulta University J. E. Purkyně v Brně, Brno 1964, ss. 208, ilustr. 32.

Publikacja¹ przedstawia cenny przyczynek źródłowy do biografii Jana Ewangelisty Purkyniego. Autorowi udało się zebrać 80 listów (ss. 67—179) z korespondencji, jaka się zachowała z lat 1815—1823, kiedy Purkyně był jeszcze studentem a następnie asystentem uniwersytetu praskiego. Z pomocą tego materiału można sprostować niektóre błędy dawniejszych biografów, jak i poznać nastrój i atmosferę, w której dojrzewała umysłowość wielkiego uczonego-fizjologa.

Purkyně był niezwykle towarzyski, zabiegał o przyjaźń, którą z kolei umiał interesująco podtrzymywać. Odsłaniał przed przyjaciółmi sekrety natury i życia, wprowadzał ich w procesy badań i poszukiwań, podniecając w ten sposób ich pragnienie wiedzy i doświadczenia. Równocześnie wykazywał realne korzyści płynące z jego osobistych dążeń i idei.

Grono przyjaciół Purkyniego było bardzo różne; różniły ich zainteresowania, aspiracje, uzdolnienia, charaktery, temperamenty (technik F. Hartmann; botanik i naturalista, a zarazem pisarz utopijnych pamfletów J. Lhotský; artysta malarz i grafik M. Tejček; enigmatyczny podróżnik N. A. Nilsen; lekliwy nauczyciel J. E. Schmid; właściciel młyna Leitenberger; chirurg J. F. Fritz; kompozytor Tomášek; księżna Borchartt i jej dwie córki oraz ich administrator Kosler; poeta C. E. Ebert; aktorki siostry Wohlbrück i in.). Wszyscy odnosili się do Purkyniego z pełnią szacunku i admiracji, sprawiał bowiem na nich wrażenie bohatera czy też apostoła wiedzy.

Lata 1818—1822 były dla Purkyniego wypełnione myślą o karierze uniwersy-

¹ Jest to t. 12 wydawnictwa seryjnego Wydziału Lekarskiego uniwersytetu w Brnie *Acta Facultatis Medicinae Universitatis Brunensis*.

teckiej, która pozwoliłaby mu oddać życie nauce i nauczaniu. Początki jej były jednak niezwykle trudne i pełne rozczarowań. Tak więc nie powiodło mu się zdobycie nagrody Akademii Francuskiej (1819 r.) na polu fizjologii eksperymentalnej, o którą zabiegał wraz z Laennekiem i Magendiem; niepomyślnie dla niego wypadło obsadzenie katedry materii medycznej w Pradze, którą przyznano J. P. Jodklicze z Wiednia; nie przyznano mu katedry anatomii i fizjologii w Peszcie i Grazu, stanowiska te otrzymali ludzie stojący niżej pod względem naukowym od Purkyniego.

W dramatyczne spięcia obfitowało objęcie przez Purkyniego w końcu katedry fizjologii we Wrocławiu. W nominacji pomogli mu profesorowie Rust i Rudolphe w Berlinie, polecając go ministrowi Altensteinowi; zaprotestowali przeciw temu profesorowie z uniwersytetu wrocławskiego, ale na szczęście protest został odrzucony.

Przed uzyskaniem nominacji Purkynie odwiedził Goethego w Weimarze. Okoliczność ta pozwoliła dawniejszym biografom Purkyniego na przypuszczenie, iż to właśnie Goethe pomógł mu w nominacji. W świetle korespondencji przypuszczenie nie znajduje pokrycia. Purkynie wywarł na Goethem wrażenie wyjątkowej indywidualności, ale między obydwoma mężami panowały zawsze różnice poglądów. Goethe był entuzjastą obserwowania natury, ale był niezdolny do dociekań jej sekretów; był nawet przeciwny takim dociekanom. Goethe nie rozumiał też zasady eksperymentu wzrokowego — rozkładania białego światła w pryzmacie — i stał się zawziętym, choć bezkrytycznym, przeciwnikiem Newtona. Nie pomagały ani tłumaczenia, ani dowody.

Purkynie był natomiast uczonym biegłym w fizyce i stąd nie kwestionował fizycznej teorii barw. Studia subiektywnego fenomenu wzrokowego stanowiły dla Purkyniego podstawę metody badania fizjologii wzroku, a jego list do Goethego w tejże sprawie jest wyraźnym tego sprawdzianem. Na tle nauki o barwach Purkynie przeprowadził szereg badań i doszedł do oryginalnych wniosków; badał w ogóle, systematycznie subiektywne zjawiska zmysłowe, spodziewając się rozwinąć empiryczną fizjologię człowieka, która dałaby podstawę zreformowanej psychologii.

Autor zapowiada oddzielne rozwinięcie zagadnienia stosunku Purkyniego do Goethego oraz wykorzystanie nowych danych źródłowych do przygotowywanej bibliografii.

Stanisław Szpilczyński

Andrzej Abramowicz, *Wiek archeologii. Problemy archeologii dziewiętnastowiecznej*. Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa 1967, ss. 189.

Wydana przez Instytut Historii Kultury Materialnej PAN książka A. Abramowicza jest właściwie pierwszą próbą syntetycznego opracowania historii archeologii polskiej XIX w., nie licząc szkicowego ujęcia tematu przez A. Nadolskiego (*Dzieje archeologii polskiej w XIX i XX w.* Warszawa 1966¹), a przede wszystkim książki J. Kostrzewskiego, obejmującej szerszy zakres (*Dzieje polskich badań prehistorycznych*, Poznań 1949).

Praca Abramowicza ma przy tym specjalny charakter; odbiega ona od analogicznych studiów, które sprowadzają się głównie do przeglądu czy kroniki badań archeologicznych, względnie do biografii poszczególnych archeologów. Autor postawił sobie zadanie bardziej ambitne i nowatorskie: pragnął prześledzić rozwój archeologii polskiej z punktu widzenia właściwego jej kwestionariusza pytań kierowanych pod adresem materiału badawczego oraz zadań, jakie sobie stawiała ta dyscyplina,

¹ Praca ta jest zawarta w „Studiach i Materiałach z Dziejów Nauki Polskiej”, seria A: „Historia Nauk Społecznych”, zesz. 9, ss. 161—176.